

De kerk van China

Onvoorspelbare missionaire dynamiek

Verslag van de studiedag georganiseerd door EZA en NZR, Utrecht, 21 november 2008

De ontwikkelingen in China gaan razendsnel. Dat geldt voor de Chinese samenleving als geheel, maar ook voor de groei van het christendom in China. Daarover waren de sprekers op de studiedag van 21 november 2008 te Utrecht (Protestants Landelijk Dienstencentrum) het roerend eens. Het beeld van China dat geschetst werd was geschakeerd en veelzijdig, met aandacht voor de grote verschillen in de diverse contexten. De ene provincie is de andere niet; de situatie op het platteland is anders dan de situatie in de stad. Toch is het duidelijk dat, ondanks de grote locale verschillen, het christendom aan het begin van de 21^e eeuw in een geheel andere positie verkeert dan in de tijd van Mao Zedong, of zelfs ooit tevoren.

De ontwaakte reus

China-kenner en directeur van het bureau Eyes on China Jan van der Putten schetste het kader voor de rest van de dag met een overzicht over de recente ontwikkelingen in China. Het *economische bestel* in China wordt sinds het aantreden van Deng Xiaoping bepaald door een streven naar rijkdom. Het communistische economische systeem heeft plaats moeten maken voor een geleid kapitalisme. Het jaar 1978 geldt als keerpunt: toen zat Deng stevig in het zadel en werd als eerste economische inhaalslag een ambitieus tienjarenplan gelanceerd. Deng stelde: “Rijk worden is glorieus,” en baande zo de weg voor een Chinees kapitalisme, waardoor velen in de gelegenheid werden gesteld hoger op de economische ladder te komen.

Zo kon China zich ontwikkelen tot een economische wereldmacht. Het huidige economische model is de afgelopen jaren zeer succesvol gebleken. Kenmerken van dit model zijn assemblage en namaken van goederen, mogelijk gemaakt door lage lonen, veel export, goedkope financiering, veel buitenlandse investeringen, een hoge mate van decentralisatie met een grote rol van de locale overheid, en een zware belasting van het milieu.

Op veel punten begint dit model nu mankementen te vertonen, zeker in het licht van de wereldwijde financieringscrisis, waardoor de buitenlandse investeringen inzakken. Er zijn echter ook interne oorzaken die het economische systeem uithollen: de scherpe tegenstellingen tussen arm en rijk, de milieuvervuiling en watertekorten, ontstellende corruptie, vergrijzing, de afwezigheid van democratische controle van goederen en productieprocessen en het negatieve effect van decentralisatie. Wat dat laatste betreft verwees Van der Putten naar een Chinees spreekwoord: “De bergen zijn hoog en de keizer is ver.” Met andere woorden: wat er ook vanuit Beijing wordt opgedragen, locale overheden zijn geneigd hun eigen koers te bepalen.

De nieuwe economische ontwikkelingen gaan hand in hand met *sociale veranderingen*. Er is sprake van grote ongelijkheid. Sommigen zijn in korte tijd tot de hogere of middenstand opgeklommen. Anderen bleven achter en moeten het zelfs met minder stellen dan in de tijd van Mao. Hun “ijzeren rijstkom is stukgevallen” en zij verlangen soms terug naar de veiligheid van het communistische systeem. Een ander aspect van de sociale ongelijkheid is het verschil tussen stad en platteland: op het platteland is het gemiddelde inkomen een stuk lager, liggen er minder kansen voor werk en opleiding, speelt de verwestering een kleinere en de traditie een grotere rol, en daarmee is er ook wrijving tussen verschillende opvattingen over moraal en manieren.

Werkloosheid en verpaupering leiden tot onvrede onder de armeren. Vaak komt het tot lokale opstanden en demonstraties. De Chinese overheid moet met oplossingen komen om de stabiliteit van het land te waarborgen. Volgens Jan van der Putten zijn duurzame ontwikkelingen, minder afhankelijkheid van buitenlandse investeringen en een hogere mate van democratie oplossingen.

Daar zit tegelijkertijd een groot knelpunt, want op het *politieke vlak* is er sprake van immobiliteit. “Het communisme zet het keizersbewind voort.” Democratie wordt door de Chinese overheid als een bedreiging ervaren, omdat het chaos met zich meebrengt. In China is dan ook nog steeds sprake van een strikt hiërarchisch en totalitair systeem, en is er zelfs sprake van een verscherpte perscensuur. Non-governmental organisations zijn in feite governmental organisations (“NGOs zijn GOs”). Een opkomende middenklasse, uitbreiding van de internationale handel en de expansie van het internet leiden dus niet automatisch tot democratisering van een samenleving. Daarmee logenstrafft China’s ontwikkeling een Westerse vooronderstelling.

Nadat hij de economische, sociale en politieke ontwikkelingen had geschetst, besprak Van der Putten de huidige *ideologische en morele kaalslag*. Van de communistische idealen van weleer is weinig meer over, behalve dan het nationalisme. Het lijkt alsof ideologie plaats heeft gemaakt voor individualisme, ongeremde consumptie en een streven naar rijkdom. Dat heeft, zoals boven reeds werd aangegeven, tot gevolg dat er diepe kloven in de samenleving zijn ontstaan.

De overheid legt als tegenwicht daarom de nadruk op een oud ideaal van Confucius: de harmonieuze samenleving. Binnen de samenleving worden religieuze uitingen dan ook toegestaan vanwege de overheid, hoewel er grote verschillen tussen lokale contexten zijn. Snel opkomende religieuze bewegingen worden echter met argusogen gade geslagen en, als zij een (vermeende) bedreiging voor de politieke stabiliteit vormen, onderdrukt. In positieve zin probeert de overheid religie als instrument voor de harmonieuze samenleving in te schakelen.

De opkomst van religieuze bewegingen laat zien dat velen in het huidige China zin vinden in godsdienstigheid, inclusief boeddhisme, taoïsme en islam. In dat kader kunnen wij de opkomst van het christendom ook zien. Er is meer ruimte dan ooit voor christelijke kerken om zich te ontwikkelen, vindt Van der Putten. Maar toch houdt de overheid de vinger aan de pols, bijvoorbeeld als het gaat om de benoeming van bisschoppen en andere kerkleiders.

De kerk in China

Caroline Fielder woonde vele jaren in China, werkt voor Churches Together in Britain and Ireland (CTBI) en bereidt een proefschrift over China voor aan de universiteit van Leeds. In haar presentatie bracht zij de kerk van China in haar breedte en bruisende ontwikkeling in beeld.

Fielder zette haar verhaal in het kader van de contrasten waaraan China zo rijk is: er zijn grote tegenstellingen tussen rijk en arm, stad en platteland, traditionele waarden en het moderne leven. China mag niet in algemeenheden gesproken worden, want er is in dit immense land een grote lokale variëteit.

Zo is het ook met de kerk: we kunnen niet spreken van *de* kerk van China, als we recht willen doen aan de veelkleurige en gecompliceerde werkelijkheid. Er is immers een geregistreerde en een niet geregistreerde Rooms-Katholieke Kerk. Er is een geregistreerde Protestantse Kerk: de Drie-Zelf Patriottische Beweging (*Three Self Patriotic Movement*, TSPM). De kerken in deze beweging scharen zich onder de *China Christian Council* (CCC). Daarnaast is het Protestantisme echter volop in beweging in het niet-geregistreerde circuit: er zijn enkele kleine denominaties zoals de Zevendedags Adventisten en de *True Jesus Church*. Maar als niet geregistreerde kerken zijn de Protestantse kerken voor het grootste deel ook niet-denominatieel. Dat wil zeggen dat zij zich niet in Westerse categorieën laten vangen; zij zijn niet presbyteriaans, luthers of anabaptistisch.

Ook is er een beweging die vaak met de term *cultural christians* wordt aangeduid. Hiermee wordt een keer naar het christelijk geloof bedoeld onder hoog opgeleide Chinezen in de steden.

Er bestaat sinds de jaren '50 een zekere rivaliteit tussen de geregistreerde en de niet-geregistreerde kerken, maar in de afgelopen jaren is dit minder scherp en zijn er niet-geregistreerde kerken die de openbaarheid minder schuwen en soms voorgangers aanstellen uit de geregistreerde kerken. Ook stellen de geregistreerde kerken zich minder afwijzend op ten opzichte van de niet-geregistreerde kerken. De overheid heeft de grootste moeite om het christendom "onder controle" te houden. Via afdelingen voor publieke veiligheid en religieuze zaken worden de kerken echter nauwlettend gade geslagen.

Aan de hand van foto's liet Caroline Fielder de grote diversiteit van de Chinese kerk zien. De architectuur van de kerken uit verschillende provincies verraadt al iets van de verschillende rollen die de kerk speelt. Op de ene plek is het kerkgebouw een magnifieke kathedraal, op de andere een eenvoudige schuur.

De gemene deler is echter telkens weer groei. De kerk groeit op het platteland sneller dan in de stad, maar toename is overal te zien. Wat zijn de factoren die bijdragen aan deze verrassende groei? Vraag het aan Chinese christenen, en je zult zeker als antwoord krijgen: het is de liefde van God. Dat is wat uiteindelijk achter de groei zit. Maar er is meer te zeggen, aldus Fielder. De veranderende politieke situatie en de sociale veranderingen die dit met zich mee heeft gebracht lijken de groei van de kerk te faciliteren.

Het Protestantse christendom lijkt bijzonder goed aan te sluiten bij de hedendaagse Chinese samenleving vanwege de verscheidenheid in lokale uitdrukkingsvormen en vanwege de eenvoud die het Protestantisme eigen is. Daarnaast zijn de volgende elementen centraal in de groei van de kerk, vooral op het platteland:

- genezing (lichamelijk en geestelijk opgevat),
- visioenen en dromen (mogen wij dit niet onderschatten!),
- beschikbaarheid van de Chinese Bijbel,
- trouwe verkondiging van het Woord,
- training van leken om dienstbaar te zijn in de gemeente,
- de passie voor evangelisatie die de kerk in China alom bezielt,
- dienstbaarheid aan de samenleving,
- gebed (gebed staat in het hart van het Chinese christendom).

Wat zijn de uitdaging waarvoor kerken in China zich vandaag geplaatst weten? Caroline Fielder verwijst naar een aantal issues:

- *veranderingen in de samenleving* (door migratie, urbanisatie, hoger opleidingspeil, sociale rollenveranderingen, de kloven in de samenleving en het streven naar harmonie),
- het tekort aan *leiders, voorgangers, materiaal*, en andere bronnen,
- de uitdaging *theologische scholing* te bieden aan de toekomstige leiders van de kerk,
- het gevaar van *sekten en ketterijen* die in de huidige (onoverzichtelijke) situatie gemakkelijk de kerk binnen sluipen,
- *dienstbaarheid aan de samenleving*, sociaal werk (hoe dienstbaar te zijn zonder een bedreiging te vormen voor de overheid?),
- het *herstellen van de eenheid*, het helen van de scheidingen die ook in de Chinese kerk aanwezig zijn.

Wat kunnen Westerse christenen voor en met de Chinese kerk doen? Caroline Fielders oproep was: luister eerst. Ze illustreerde dit punt aan de hand van een Chinees werkwoord voor luisteren: het is een activiteit die wij doen met onze ogen, onze oren en ons hart. Zo dienen wij naar de ontwikkelingen in China te luisteren, met al onze zintuigen en met een open hart. Ook riep Fielder de Nederlandse kerk op om voor en met Chinese christenen te bidden.

Daarnaast juicht zij het opzetten van een China Forum in Nederland van harte toe. Vanuit haar ervaring in het Verenigd Koninkrijk deelde zij iets over de functie en de structuur van het China Forum daar. Leden van het Britse China Forum zijn organisaties en kerken die lid van de CTBI en andere organisaties die werkzaam zijn in China of een bijzondere interesse voor China hebben.

Het doel van het Forum is om door uitwisseling te komen tot het discussiëren over en het formuleren van een beleid ten aanzien van de ontwikkeling van het Chinese christendom. Zo komen Britse kerken tot gezamenlijke actie en samenwerking die ten dienste staat van de kerken in China.

Het Forum vormt een netwerk dat in verbinding staat met diverse Britse organisaties zoals Birmingham University, Scottish Churches' China Group, Friends of the Church in China en andere NGOs. Natuurlijk is er een sterke link met Chinese deelnemers in het netwerk: CCC, Amity Foundation en andere kerken en organisaties. In het hart van het China Forum staat een stuurgroep die subgroepen aanstuurt, die op hun beurt projecten en initiatieven vorm geven. Het gaat dan om voorlichting in het Verenigd Koninkrijk over China, het organiseren van steun voor Chinese theologische seminariëms, het volgen van publicaties over China en het signaleren van nieuwe trends, het organiseren van bezoeken en uitwisselingen tussen kerken en organisaties. Het China Forum probeert organisaties en kerken over een langere tijd betrokken te houden als actieve participanten en probeert ook ruimte te scheppen voor nieuwe participanten. Caroline Fielder legde er de nadruk op dat het in het Britse China Forum niet alleen om kennisuitwisseling gaat, maar ook om relaties en gesprek met Chinese christenen.

Theologische wederopbouw en dienstbaarheid aan de samenleving

De derde spreker, Jiawei Wang, doceert geschiedenis van het christelijke denken aan Nanjing Theological Seminary (gelieerd aan CCC en TSPM) en brengt het academische jaar 2008-

2009 door aan Trinity College in Bristol voor verdere verdieping. (Jiawei Wang's toespraak is zowel in het Engels als in het Nederlands beschikbaar.) Nanjing Seminary is belangrijk voor heel China omdat het geldt als het *nationale* seminarium, hoewel Wang aangaf dat andere seminariums Nanjing soms voor zijn in innovaties.

Wang gaf aan dat er een nieuwe fase voor de kerk van China is aangebroken. De *three selves* (*self-administration*, *self-support* en *self-evangelisation*) moeten nu ontwikkeld worden naar *three wells*. Dat wil zeggen: de kerk bestuurt zichzelf op een goede manier; zij onderhoudt zichzelf op een goede manier en zij evangeliseert op een goede manier.

In Nanjing Seminary wordt hard gewerkt aan een programma van *theologische reconstructie*, een programma dat past bij de nieuwe fase waarin de Chinese kerk zich bevindt. Natuurlijk staat dit programma in continuïteit met de voorgaande fase (de tijd van het communistische China), maar nu wordt de Bijbel op een frisse manier gelezen en wordt er hard gewerkt aan kerkplanting en kerkopbouw door het hele land, waarin vrouwen een belangrijke rol spelen.

Er is een grote honger naar *theologische verdieping* in de kerk van China. Hier ligt een grote uitdaging voor de kerk. Theologische scholing is hard nodig met het oog op de jonge, alom groeiende kerk. Nanjing Theological Seminary probeert een leidende rol te spelen in het ontwikkelen van theologische educatie met het oog op de praktijk.

Er is een nieuwe aandacht voor de sociale rol van de kerk in de Chinese samenleving. Zorg en sociaal werk zijn dan ook hard nodig in een land met zovele contrasten. De landelijke kerk probeert plaatselijke gemeenten aan te moedigen het Evangelie gestalte te geven in hun eigen omgeving. We moeten hierbij denken aan weeshuizen, kleuterscholen, verzorgingshuizen voor ouderen, medische instellingen, HIV/AIDS preventie programma's op het platteland en rehabilitatie programma's voor autistische kinderen. Andere voorbeelden zijn noodhulp en wederopbouw voor kerken die door rampen als aardbevingen en overstromingen zijn getroffen. Dienstbaarheid is belangrijk voor de uitstraling van de kerk in China.

Het Ferdinand Verbiest Instituut

Pater Jeroom Heyndrickx introduceerde tijdens de conferentie het Ferdinand Verbiest Instituut aan de Katholieke Universiteit Leuven. Dit Instituut werd in 1982 door de Congregatie van het Onbevleete Hart van Mario (Congregatio Immaculati Cordis Mariae – CICM), ook bekend als de Missionarissen van Scheut of Scheutisten, opgericht. De Scheutisten hebben een lange traditie van missionair werk in China: vanaf de oprichting van de congregatie in 1862 was zij gericht op China, in het bijzonder op werk in Binnen-Mongolië in het Noorden van het land. Ferdinand Hamer, die tijdens de Bokseropstand om het leven werd gebracht, is een van de bekendste missionarissen uit de geschiedenis van de Scheutisten.

Naast de verkondiging van het Evangelie zijn de Scheutisten in China actief geweest in het vormen van religieuze gemeenschappen en het bouwen van kerken, maar ook in de ontwikkeling van de landbouw en medische zorg. Vandaag is "Scheut" een congregatie van meer dan 1.000 mensen uit 18 landen, werkzaam in ongeveer 25 landen over de hele wereld.

Het Verbiest Instituut in Leuven werkt op diverse niveaus aan studie van het Chinese christendom en contacten met de Chinese kerk. Het Instituut heeft vijf onderzoekers in dienst en publiceert regelmatig cahiers over het Chinese christendom. Het pand waar de Ferdinand Verbiest Stichting gevestigd is, is tevens het Chinese College Leuven, een plek waar Chinese

studenten die met een beurs van de Stichting gebedsbijeenkomsten en activiteiten kunnen organiseren. Tevens wordt de Scheut-memorial library hier beheerd.

Het Verbiest Instituut bevordert de dialoog met de kerk van China, onder andere door het organiseren van wederzijdse bezoeken van (Belgische en Chinese) geestelijken en leken. Door deze contacten wordt Westerse steun aan de kerk van China mogelijk gemaakt, maar is er ook sprake van wederzijdse ontmoeting en bemoediging. Door de bemiddeling van het Verbiest Instituut zijn tevens bezoeken van Kardinaal Danneels (2005 en 2008) aan China mogelijk gemaakt